

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

ISAM.

مركز البحوث الإسلامية
وقف الديانة التركي

et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd

Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî
(ö. 508 h. / 1115 m.)

Tahkik
Ali Tarık Ziyat Yılmaz

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1034
İSAM Yayınları 241
Klasik Eserler Dizisi 50
© Her hakkı mahfuzdur.

et-TEMHİD li-KAVÂİDİ't-TEVHİD Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî

Tahkik
Ali Tarık Ziyat Yılmaz

et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd
TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Tahkik Yayın Kurulu ilmi kontrolünde hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın yönetmeni M. Suat Mertoğlu
Yayın koordinasyon Erdal Cesar
Tahkik editörü Orhan Ençakar
İnceleme kısmı son okuma (Türkçe) Mustafa Demiray
Tercüme (Arapçaya) Abdullah Demirci
Tashih (Arapça) Orhan Ençakar, Hamza el-Bekrî, Münzir Şeyhhasan,
Said Kayacı (İnceleme kısmı)
(Türkçe) İsa Kayaalp, Abdülkadir Şenel, İnyet Bebek
Tasarım Ali Haydar Ulusoy, Hasan Hüseyin Can (Kapak),
Ramzi Haj Mustafa (Kapak Hatı)
Yayın takip Sema Doğan

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
Erken Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayımlanmıştır.

Proje koordinatörü Orhan Ençakar

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun
01/06/2020 tarihli ve 2020/05 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ankara, Aralık 2021 m. / 1443 h.
ISBN 978-625-8023-33-6

Basım Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî
et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd [التمهيد لقواعد التوحيد] / Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed
en-Nesefî ; tahkik Ali Tarık Ziyat Yılmaz. İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi
(İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2021.
47, 201 s. ; 24 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 1034. İSAM Yayınları ; 241. Klasik
Eserler Dizisi ; 50)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-625-8023-33-6

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Takdim 9

Önsöz 11

EBÜ'l-MUÎN en-NESEFÎ ve *et-TEMHÎD li-KAVÂIDI't-TEVHÎD*'İ

Ali Tarık Ziyat Yılmaz

I. Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin Hayatı ve Eserleri 17

1. Adı, Künyesi ve Nisbesi 17
2. Doğumu ve Vefatı 18
3. İlmî Serüveni 18
4. Kelam İlmindeki Yeri 19
5. Hocaları 20
6. Öğrencileri 21
7. Eserleri 23
  - 7.1. *Tefsiratü'l-edille fî usûli'd-dîn* 23
  - 7.2. *et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd* 24
  - 7.3. *Bahrü'l-keîâm* 24
  - 7.4. *el-İfsâd li-hudei ehli'l-ilhâd* 25
  - 7.5. *Îzâhu'l-mahacce fî kevnî'l-akli hücce* 25
  - 7.6. *Menâhicü'l-eimme* 26
  - 7.7. *Şerhu'l-Câmii'l-kebîr* 26

II. *et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd* 27

1. Adı ve Müellife Aidiyeti 27
2. Telif Sebebi ve Tarihi 28

3. Muhtevası ve Yöntemi	28
4. <i>et-Temhîd</i> 'in Neşirleri	29
4. 1. Mustafa Sait Yazıcıoğlu'nun Çalışması	29
4. 2. Cıbullah Hasan Ahmed Neşri	29
4. 3. Abdülhay Kâbil Neşri	30
4. 4. Muhammed Abdurrahman eş-Şâgûl Neşri	30
4. 5. Ahmed Ferîd el-Mezîdî Neşri	31
5. Nüshaları	31
5. 1. Tahkikte Kullanılan Nüshalar	32
5. 2. Diğer Nüshalar	35
Tahkikte İzlenen Yöntem	41
Kaynakça	43

Takdim

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla...

Hikmetin, iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olan Allah'a, layık olduğu veçhile hamdolsun. O'nun son elçisi Hz. Muhammed'e, onun âline ve ashabına, âfâk ve enfüsteki âyetleri okuyarak basiret üzere onlara tâbi olanlara selam olsun.

Elinizdeki eser, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yürütülen "Erken Klasik Dönem Projesi" kapsamında yayımlanmıştır.

Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin (ö. 508/1115) *et-Temhîd li-kavâidi't-tevhîd* adlı eseri üzerine Hüsâmeddin es-Siğnâkî (ö. 714/1314) tarafından haşiye tarzında yazılmış *et-Tesdîd fi şerhi't-Temhîd* adlı eserin yayımlanmasına karar verildiğinde, şerhin içinde parçalar halinde yer alan *et-Temhîd* metninin şerhin üstünde ayrı bir bölüm olarak yer alması da kararlaştırılmıştı. Fakat telif hakları sebebiyle, *et-Temhîd*'in mevcut baskılarını kullanmak yerine Dr. Ali Tarık Yılmaz'dan eserin en eski ve güvenilir nüshalarından hareketle "İSAM Tahkikli Neşir Kuralları"na uygun olarak tekrar tahkik edilmesi talep edildi ve sonuçta elinizde bulunan bu neşir ortaya çıktı.

Eserin yayıma hazırlanmasında birçok kişinin katkısı oldu. Bu vesileyle eseri tahkik eden Dr. Ali Tarık Yılmaz'a, eseri baştan sona okuyup önemli tashihlerde bulunan Dr. Hamza el-Bekrî'ye, Arapça imla tashihini yapan Münzir Şeyhhasan'a,

Arapça inceleme kısmının son okumasını gerçekleştiren Said Kayacı'ya, Türkçe inceleme kısmının son okumasını üstlenen Dr. Mustafa Demiray'a ve sayfa tasarımını yapan Ali Haydar Ulusoy ile İbrahim Dervişmüezzîn'e teşekkür ederim.

Dr. Orhan Ençakar
Erken Klasik Dönem Proje Koordinatörü

Önsöz

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a, salat ve selam peygamberliğin kendisiyle hitam bulduğu Hz. Muhammed Mustafa'ya, âline ve ashabına olsun!

İslam'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması, Hz. Peygamber'in vefatından sonra başlayan süreçte müslümanların en önemli konusu ve amacı olmuştur. Bu amaçla yapılan çalışmalarla aynı kaynaktan beslenen ancak birbirinden farklı yöntemler uygulayan kelim, İslam felsefesi ve tasavvuf ilimleri ana eğilimler olarak belirginleşmiştir.

Kelam ilmi, bir metot olarak Mu'tezile elinde doğmuş, bir grup Selef âliminin de katkılarıyla kısa zaman sonra İmam Mâtürîdî ve İmam Eş'arî'nin başını çektiği Ehl-i sünnet kelamı ortaya çıkmıştır. Kelam geleneğinin iki önemli mezhebi Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye olmuştur. Eş'ariyye tarihî süreçte felsefe ve tasavvufla kurduğu ilişkiler yanında siyasetle teması sonucunda farklı açılımlar yaşamış, bu sayede dinî, sosyal ve siyasal alanda etkin olmuştur. Ne var ki Mâtürîdiyye özgün düşüncelere sahip bir mezhep olmasına rağmen tarihî süreçte, incelenmeye değer çeşitli sebeplerle, geri planda kalmış, ihmale uğramıştır. Bu ihmal Mâtürîdiyye ricalinin hayatları, eserleri ve düşüncelerine kadar geniş bir alanda bilgi eksiklikleri şeklinde kendisini göstermiş olmakla birlikte son dönemlerde Hanefî-Mâtürîdî ekolüne mensup âlimlere ve eserlerine

dönük çalışmalar yoğunlaşmıştır. Özellikle tahkikli neşir çalışmalarının sayısının artmasıyla bu alanda ilmî faaliyetler de hızlanmıştır.

Bu vesileyle tahkikli neşir çalışmasının önemini belirtmek gerekir. Zira tahkik çalışmaları ilmî faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Kaynaklarda adı geçen ancak henüz varlığı tespit edilememiş, kütüphane raflarında okuyucusunu bekleyen nice eserlerin tespiti bu çalışmalarla mümkün olmaktadır. Bu yeni tespitlerle ilim dünyasında bilinen bazı gerçekler teyit edilmekte, çoğu zaman eksik noktaları tamamlayıcı bilgilere ulaşılmaktadır. Doğrusu biz *et-Tesdid* ve *et-Temhîd* tahkiklerimizde bunu müşahede ettik. Tahkik çalışmaları, var olan yazma eser zenginliğimize rağmen, ülkemiz ilim dünyası tarafından ne yazık ki önemi geç farkedilmiş ve ihmale uğramış bir ilmî faaliyet alanıdır. Bu alanda başta Prof.Dr. Hüseyin Atay ve merhum Prof.Dr. Bekir Topaloğlu'nun Mâtürîdiyye'nin ricali ve eserleri üzerine tahkik çalışmaları konusundaki teşvikleri ve bizzat kendilerinin yaparak gösterdikleri çalışmalar önemli bir ivme sağlamıştır. Bu iki değerli âlime ne kadar teşekkür etsek azdır. Özellikle İSAM'ın son dönemde bu önemli konuyu kendisine vazife edinmesi, bu yönde seminerler düzenleyip kriterler belirlemesi bu alanda yapılmış büyük bir hizmet olmuştur.

Mâtürîdiyye'nin görüşlerinin ve özellikle tarihinin hâlâ eksik kalan ve bilinmeyen noktaları bulunduğu düşünüldüğünde tahkik çalışmalarının önemi daha iyi anlaşılır. Elinizdeki çalışmanın bu yönde bir gayretin sonucu olduğunu belirtmek gerekir.

Hüsâmeddin es-Siğnâkî'nin *et-Tesdid* adlı eserinin tahkiki ve ilahiyat konularının tahlilini içeren doktora çalışmamız sonrası *et-Tesdid*'in İSAM tarafından yayınlanma kararı alınınca *et-Temhîd*'in metninin de çalışmada yer alması gerektiği kanaatine vardık. Zira Hüsâmeddin es-Siğnâkî, şerhinde *et-Temhîd*

metninin tamamına yer vermiyordu. Bu durum hem *et-Temhîd*'in hem de şerhi *et-Tesdîd*'in anlaşılmasını ve konu takibini güçleştiriyordu. İşte bu güçlüğü gidermek için *et-Temhîd*'in ülkemizde mevcut en eski nüshalarından hareketle yeni bir tahkikini gerçekleştirdik. Böylece *et-Temhîd* ve *et-Tesdîd*'i tam metin olarak bir arada, iki kapak arasında toplamış olduk. Mâtürîdiyye kelimeler literatürü için önemli bir eser olan *et-Temhîd*'in ayrıca ve müstakil olarak yayımlanmasını, başkaca neşirlerinin varlığına rağmen, ilim dünyasına bir katkı olarak gördük ve yayımlamaya muvaffak olduk.

Çalışmamızın dirase kısmında Nesefî ve *et-Temhîd* hakkında bilgiler yanında eserin önceki neşirleri ve yazmaları hakkında da bilgi verdik.

Bu vesileyle üzerimizde emeği olan bütün hocalarımla birlikte özellikle son dönem âlimlerinden merhum Prof.Dr. Bekir Topaloğlu (ö. 2016) ile beni bu çalışmalarda sürekli teşvik eden Prof.Dr. Yusuf Şevki Yavuz ve Prof.Dr. İlyas Çelebi hocalarıma burada teşekkür etmek istiyorum. Çalışmamı Beyazıt dersiâmlarından merhum Ermenekli Mustafa Safvet (Aysu) Efendi'ye (ö. 1964), onun icazetli talebelerinden; ilk hocam, babam, merhum vaiz Osman (Hoca) Yılmaz ve anem merhume Sıddıka Yılmaz'a ithaf ediyorum.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

Dr. Ali Tarık Ziyat YILMAZ
İstanbul, 2021